

۲- زبان شناسی

فرهنگ اصطلاحات زبان شناسی -

موضوعی - توصیفی

تألیف: سید جلیل ساغروائیان

نویسنده در تألیف این کتاب از ۲۳۸

کتاب، مقاله، منبع و مأخذ سودجسته است و فرهنگی غنی و پر بار از واژگان و اصطلاحات و تعاریف زبان شناسی گرد آورده است. اهمیت اساسی کتاب در سادگی استفاده از آن است که هم برای خواننده‌ی ناآشنا به تعاریف و اصطلاحات فنی زبان شناسی قابل درک است و هم برای آن که هیچ نوع آشنایی با مفاهیم اساسی زبان شناسی ندارد. اوکی از طریق فهرست مطالب می‌تواند مطلب دل‌خواه خود را در این کتاب بیابد و دومی از طریق فهرست مخصوص الفبایی اصطلاحات.

در این فرهنگ ۷۳ موضوع در زمینه‌های مختلف علم زبان شناسی به عنوان مدخل‌های اصلی انتخاب و شرح داده شده است. در هر مدخل نیز ارجاعات کافی به کتاب‌های اختصاصی زبان شناسی داده شده تا خواننده بتواند برای دست یافتن به کل موضوع به آن‌ها مراجعه کند. مؤلف در این کتاب به ساده‌ترین زبان ممکن، پیچیده‌ترین

اصطلاحات را توضیح داده است.

ساخت آوایی زبان

نویسنده: دکتر مهدی مشکوة الدینی

این کتاب نوشته‌ای درباره‌ی واج‌شناسی بر اساس نظریه‌ی زایا-گشتاری است در ۹ فصل و شامل مبانی آواشناسی، واج و روش‌های واج‌شناسی، ساخت آوایی زبان و دسته‌بندی واج‌ها، مشخصه‌های واجی، واحدهای آوایی زنجیره‌ای، فرایندهای واجی، دو سطح آوایی گفتار، تکواژ و واژه.

فصل دوم کتاب به شرح اندام‌های گویایی و صداهای زبان اختصاص دارد و در فصل سوم از مفهوم و تعریف واج و روش‌های بررسی و توصیف واج‌ها، روش واج‌شناسی مکتب پراگ، واج‌شناسی در روش‌های زبان‌شناسی ساخت‌گرا و بالاخره بیان کلی همین مطالب از دیدگاه واج‌شناسی زایا-گشتاری اطلاعات دقیق و عمیقی به خواننده ارائه می‌شود.

بیان مطالب با وجود اصطلاحات فنی زبان شناسی و برخلاف آن‌چه از چنین

کتاب‌هایی انتظار می‌رود، بسیار روشن است و روان و خالی از پیچیدگی.

بررسی زبان

مبحثی در زبان شناسی همگانی

نویسنده: جورج یول

مترجمان: دکتر اسماعیل جاویدان، دکتر

حسین وثوقی

نگاهی به زبان

(یک بررسی زبان شناختی)

نویسنده: جورج یول

مترجم: نسرین حیدری

این کتاب دوبار با دو نام ترجمه و

چاپ شده است.

کتاب شامل ۲۰ فصل، یک پیوست،

یک کتاب‌نامه و دو واژه‌نامه‌ی انگلیسی

و فارسی است.

نویسنده، کتاب را با مقدمه‌ای گیرا

و زیبا درباره‌ی پیدایش زبان و تاریخچه‌ی

آن آغاز کرده و منشأهای احتمالی آن را در

این مقدمه‌ی کوتاه و صمیمی بررسی

کرده است. زبان کتاب بسیار خودمانی و

آشناست و در عین حال که مشکل‌ترین

مباحث زبان شناسی را مطرح می‌کند و از

فنی بودن کار، آنی غافل نیست، ساده ترین بیان را برای انتقال مفاهیم برمی گزیند. نویسنده به نحوی چشم گیر، خواننده را با مسائل فنی و پیچیده ی زبان درگیر می کند و ذهن وی را برای کشف بسیاری از ناشناخته های فنّ زبان شناسی آماده می سازد. هر فصل با یکی دو بند از نوشته های نویسندگان بزرگ انگلیسی زبان آغاز می شود و به نحوی به مطالب فصل پیوند می خورد. در پایان هر فصل، سه مبحث کاربردی می آید که کتاب را برای خواننده به یک کتاب آموزشی بدل می کند. با این روش، خواننده، موضع انفعالی ندارد بلکه فعالانه به درک و دریافت وادار می شود.

تاریخ زبان فارسی

نویسنده: پرویز نائل خانلری

این کتاب حاصل تلاش های درازدامن، گسترده، همه جانبه، پی گیر و ژرف نگرانه ی استادی بزرگ و پژوهشگری برجسته در زبان و ادبیات

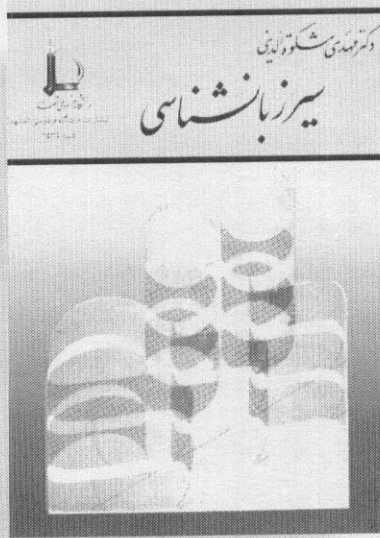
فارسی است؛

تبّحر و تقدّم در پژوهش های نوین زبان فارسی از جمله ی ویژگی های انکارناپذیر نویسنده است. پیش از آن هم نویسندگان زمینه های دستور زبان فارسی از دیدگاهی نوین و عروض فارسی به شیوه ای کاملاً ابتکاری و عالمانه

نخستین و بلندترین گام ها را برداشته بود و این دو علم را از بسیاری جهات پیراسته و آراسته بود و حاصل کار خود را در کتاب های «دستور زبان فارسی» و «وزن شعر فارسی» به جامعه ی علم و ادب ایران پیش کش کرده و پس از آن نیز با

نوشتن کتاب «زبان شناسی و زبان فارسی» دریچه ای نو بر این پژوهش ها گشوده بود. کتاب حاضر به نیازی پاسخ داد که همیشه جای خالی آن را در تتبعات دانشگاهی زمان می شد احساس کرد. کتاب که با تعریف زبان آغاز می شود، می کوشد برای هر پرسشی در این زمینه نیکوترین پاسخ را ارائه نماید. نخستین توصیف های عالمانه از وا (واج) ها و

تحوّل آن، تحوّل الفاظ و معانی، انواع زبان ها، خویشاوندی زبان ها، زبان های ایرانی باستان و اطلاعات گسترده درباره ی هریک، زبان ایرانی نو و تحوّل آن، بررسی مفصل فعل در زبان های نو و کهن فارسی و ... در کتاب حاضر آمده است.

زبان شناسی جدید

نویسنده: مانفرد

بی یرویش

مترجم: محمد

رضا باطنی

این کتاب

نخستین بار بیست

سال پیش به چاپ

رسید اما تا نه تصوّر

شود که گذشت

بیست سال و

افزونی و تغییر و

تحوّل نظریه های

زبان شناسی از تازگی و اهمیت آن کاسته است. هنوز هم مطالب مورد بحث در این کتاب چنان است که هم خواننده ی آشنا به مباحث زبان شناسی از آن لذّت می برد و هم خواننده ی مبتدی که می تواند مفیدترین اطلاعات را از نوشته های آن اخذ کند. علت این امر را باید در این ویژگی جست که هم نویسنده، دانشمندی زبان شناس است و هم مترجم و حق نیز همین است که کتاب هایی از این دست به وسیله ی اهل فنّ نوشته و به وسیله ی اهل فنّ نیز ترجمه گردد.

این کتاب در عین حال که تاریخچه ای فشرده و کوتاه از مباحث زبان شناسی عصر حاضر است، صرفاً وقایع نگاری محض درباره ی تاریخ زبان شناسی نیست بلکه در یک سیر منطقی از آغاز زبان شناسی تطبیقی تا زبان شناسی امریکایی کوشش شده است ... همه ی اطلاعات مستدلّی که خواننده لازم دارد به زبانی غیر فنی بیان شود و «مسائل عمده ای که موضوع پژوهش های زبان شناسی قرار گرفته و از پژوهیدن آن ها بینشی حاصل شده به

میان آید.

فیزیک گفتار (مقدمه‌ای بر آواشناسی اکوستیک)

نویسنده: دی، بی، فرای
مترجم: نادر جهانگیری

کتاب فیزیک گفتار نخستین کتاب مستقل و تخصصی در زمینه‌ی آواشناسی فیزیکی ترجمه شده به زبان فارسی است. مؤلف بحث خود را با زبانی ساده و روشن از مبانی فیزیک صوت آغاز کرده و پس از مثال‌ها و توضیحات لازم تا بررسی ویژگی‌های صداهای گفتار و نقش آن‌ها ادامه داده است. بحث‌های دیگر کتاب عبارت‌اند از: تولید صدا، انتشار امواج صوتی، جذب و بازتاب انرژی صوتی، طنین، مکانیسم گفتار به عنوان مولد صوت، مجرای فوق چاکنایی، صداهای منظم و نامنظم. از بخش نهم گرچه مطالب تخصصی‌تری می‌شود، کتاب هنوز همان بافت ساده‌ی خود را حفظ کرده است و این روشنی هم مدیون زبان و قلم نویسنده است و هم از آن مترجم که به خوبی از عهده‌ی انتقال پیام نویسنده به خواننده برآمده است.

نگاهی تازه به دستور زبان

نویسنده: محمد رضا باطنی

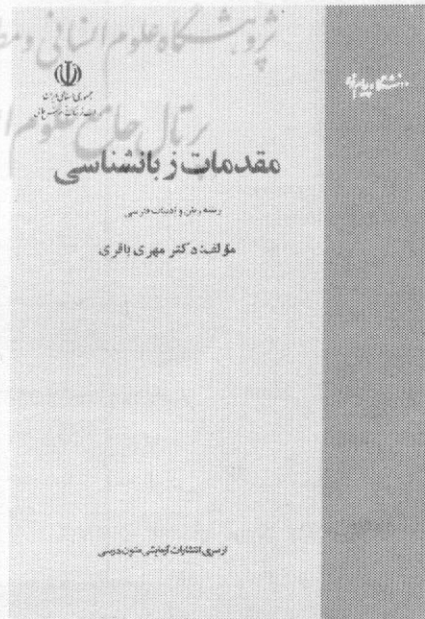
مجموع آگاهی‌های فنی زبانی که لازم

است هر خواننده‌ی مشتاق و کنج‌کاو و جست‌وجوگر داشته باشد، در این کتاب گردآمده است. تا نه تصور شود که این کتاب، «دستور زبان» می‌آموزد. برعکس، ممکن است خواندن آن تمام آگاهی‌های دستوری پیشین خواننده را در هم

بریزد. و صد البته به این قصد. تا به او امکان بدهد که بند تقلید و تبعید را در نگرش‌های زبانی و دستوری بگشاید و بر اساس یافته‌های این کتاب، خود، قضاوت و اظهار نظر کند و حکم صادر نماید. اینک امروز در زمینه‌ی پژوهش‌های نوین زبان‌شناسی به چنین بینش و برداشتی از زبان نیاز مبرم است تا

«نوآوری» بر جایگاه خوش خویش بنشیند و بدرخشد.

کتاب چهار فصل دارد: فصل نخست تاریخچه‌ی مختصر دستورنویسی است و فصل دوم نگاهی است دقیق و موşkافانه به معایب

درباره‌ی زبان

محمد رضا باطنی

دستوری زبان فارسی

نویسنده: محمد رضا باطنی

کتاب‌های سنتی دستوری. نویسنده در فصل سوم به معرفی نسبتاً جامع و دقیق اما کوتاه دستور ساختاری می‌پردازد و در پایان دستور گشتاری-زایشی را معرفی می‌کند.

توصیف ساختمان

اگر بتوان برای توصیف یک کتاب مربوط به «دستور زبان فارسی» واژه‌ی «انقلاب» را به کار برد حتماً جای آن همین جاست. سی سال پیش وقتی این کتاب برای نخستین بار انتشار یافت، دگرگونی‌ای اساسی در نحوه‌ی نگرش سنتی دستور ایجاد کرد و هنوز هم توانسته است جایگاه خود را به عنوان یکی از مهم‌ترین کتاب‌های مرجع در دستور زبان فارسی امروز حفظ کند. اهمیت اساسی این کتاب در آن است که برای نخستین بار بر اساس یک نظریه‌ی زبان‌شناسی علمی نگرشی نوین به زبان دارد. نظریه‌ی Scale and category از M. A. K. Halliday مهم‌ترین نظریه‌ی عمومی مکتب زبان‌شناسی انگلستان است که خود از شاخه‌های زبان‌شناسی ساخت‌گرای اروپایی است و اوگین کتابی است که در آن برای توصیف روابط ساختمانی زبان از توسل به ملاک‌های معنایی خودداری شده است. «توصیفی

که از ساختمان زبان فارسی در این کتاب عرضه می شود، برای تدریس ... نیست و برای چنین منظوری نوشته نشده است» اما دید و نگرش جدیدی که به خوانندگان آگاه فارسی زبان ارائه می دهد، می تواند دست مایه ی پژوهش های تازه و اظهار نظرهای ارزنده قرار گیرد. در یک کلام، این همان کتاب است که به خوانندگان آگاه جرئت آن را می دهد تا از دیدی جز «دید معتاد» به زبان بنگرند و دریچه هایی نو به روی خود بکشایند و در افقی جدید تنفس کنند.

تاریخچه ی مختصر زبان شناسی

نویسنده: آر. اچ. روبینز

مترجم: علی محمد حق شناس

این نخستین کتاب جامع درباره ی تاریخ زبان شناسی ترجمه شده به فارسی است. مترجم اثری را برای ترجمه انتخاب کرده است که جای خالی آن محسوس بود به ویژه که خود، شاگرد نویسنده بوده و از محضر وی به خوبی

سود برده و این درک عمیق در ترجمه نمود یافته است و دلیل خصوصی مترجم نیز برای ترجمه ی کتاب همین است. نویسنده ابتدا به شرح پیدایش زبان شناسی می پردازد و آن را هم چون سایر علوم ناشی از تمایل بشر به

ماندگاری و ثبات می انگارد. نحوه ی نگرش نویسنده بسیار زیبا و درخور است. فصل نخست به رویش و بالش این علم در یونان و روم پرداخته و بر همین اساس اروپا را مهد زبان شناسی جهان تلقی کرده هر چند کوشش های خارج از اروپا مقام و منزلت ویژه ی خویش را دارد. فصل دوم و سوم نیز به نقش یونان و روم در زبان شناسی می پردازد. فصل چهارم به قرون وسطی اختصاص دارد و نوزایی فرهنگ در اروپا در فصل پنجم مورد بحث قرار می گیرد که خود موجب گشایش فضای تازه ی زبان شناسی است. در فصل ششم از کشف عظیم و پیامدار «سِر ویلیام جونز» که چهره ی مطالعات زبان شناسی را دگرگون می کند، بحث می شود و فصول پایانی به زبان شناسی تاریخی و تطبیقی و زبان شناسی در عصر حاضر اختصاص دارد. زیبایی روح تحقیق در آخرین بند کتاب چنین بیان شده است: «آدمی ... گویا پیوسته می کوشیده است تا به خودشناسی بیشتری دست یابد؛

یعنی، به همان فرمان گوش دل سپارد که فراروی زائران معبد آپولو در دلفی قرار می گرفت؛ فرمانی که می گفت: خود را بشناس یا به زبان یونانیان: «گنوئی سِفْتون».

نـوای
گفتار(تکیه،
آهنگ، مکث)
در فارسی

نویسنده: تقی وحیدیان کامیار
بر زمینه ی «اسپید هم چون برف» زبان فارسی کم کار شده است و اگر کمی هم شده به دست «دیگران» شده است. نویسنده فهرست وار از کسانی نام برده که درباره ی برخی پدیده های زیر زنجیری سخن - که موضوع اصلی این کتاب است - پژوهش هایی دارند. توجه به تاریخ این پژوهش ها بسیار شگفتی آور است:

الکساندر خودزکو، ۱۸۵۲، کتاب صرف و نحو فارسی به زبان فرانسه
زالمن و ژوکوفسکی، ۱۸۸۹، دستور زبان فارسی به آلمانی
آنتوان میه، ۱۹۰۰، صرف و تکیه ی شدت در پارسی
روبر گوتیو، شاگرد میه، چند مقاله درباره ی تکیه ی کلمات فارسی
و اخیراً ژیلبر لازار، ۱۹۵۷، دستور فارسی معاصر
چارلز فرگسون، ۱۹۵۶، تکیه ی کلمه در فارسی

آ. ک. س. لمتون، ۱۹۵۷، گرامر فارسی
الول ساتون، ۱۹۶۹، دستور آغازی فارسی و ...

اما کتاب حاضر سخنی مفصل و پر مایه در زمینه ی «پدیده های زیر زنجیری سخن فارسی» است که پس از چاپ نخست در سال ۱۳۵۷ اکنون دیگر جای آن بسی خالی می نماید و دریغ از آن که چنین کتاب هایی به هر بهانه در دسترس خوانندگان مشتاق قرار نگیرد.

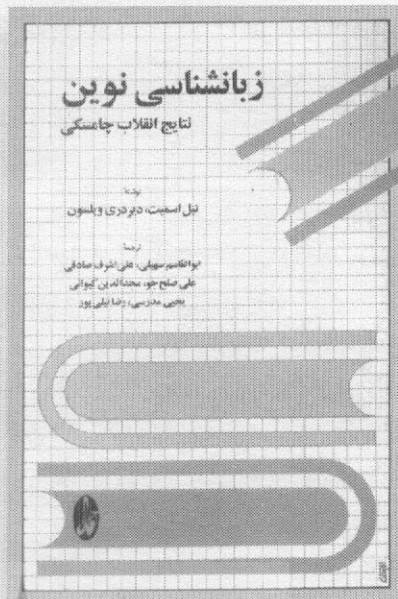
گفتارهایی پیرامون مسائل
زبان شناسی ایران
اقتباس و ترجمه: ح. صدیق

مسائل
زبان شناسی نوین
دو جلد
محمد رضا باطنی

بیست سالی پیش از این، کتاب حاضر ترجمه شد؛ جالب ترین ویژگی کتاب آن بود که بحث های جدید زبان شناسی را در باب زبان فارسی از نگاه و زبان «غیر» می نمود و بدیهی است که «خود را در آینه ی دیگران دیدن» از بسیاری جهات در خور توجه است. این که

دانش پژوهانی در آن سوی مرزها با اختلاف در زبان و نژاد و فرهنگ درباره ی زبان مادری ما به تفحصی چنین گسترده و ژرف دست بیازند، خود موهبتی است و نشانه ی آن که به یقین در این زبان حرفی برای گفتن هست که خیل مشتاقان را چنین به خویش می کشاند. به نوشته ی مترجم، گفتارهای این مجموعه از کتابی با نام «مسائل فیلولوژی ایران» برگردانده شده است. حوزه ی بررسی ها آذربایجان شوروی سابق است و پژوهندگان در شمار استادان و محققان نامی آن دیار و جستارها بسی خردمندانه و موشکافانه؛ به ویژه که تحلیل های نوین زبانی، همه آزمایشگاهی و دقیق است. نویسندگان و موضوع این کتاب چنین است:

الف: درباره ی افزوده های وان/ بان، بانو ط. علسکروا
ب: افزوده های پیوسته ی دارندگی، بانو ج. صادیقوا
پ: پیرامون زبان های ایرانی در آذربایجان، ح. عبدالله یف

ت: ویژگی های تکیه در زبان فارسی معاصر، بانو ع. محمدموا
ث: مقایسه ی صحاح العجم و صحاح الفرس، ح. زرینه زاده

چومسکی

نویسنده: جان لاینز
مترجم: احمد سمیعی

کم تر کتابی مانند «چومسکی» چندین ویژگی با ارزش را یک جا در خود دارد؛ نویسنده ی آن، استاد برجسته ی زبان شناسی جدید اروپاست و دست نویس را از نظر چومسکی گذرانده و برداشت هایش را به تأیید او رسانده است. مترجم نیز متخصص همین رشته است و با این کار

خدمت بزرگی به پژوهندگان زبان شناسی انجام داده است. چومسکی شناخت و استعداد فراگیری زبان را فطری اما وابسته به شرایط محیط می داند.

رابطه ی چومسکی با هریس، استادش طی مدت تحصیل در دانشگاه

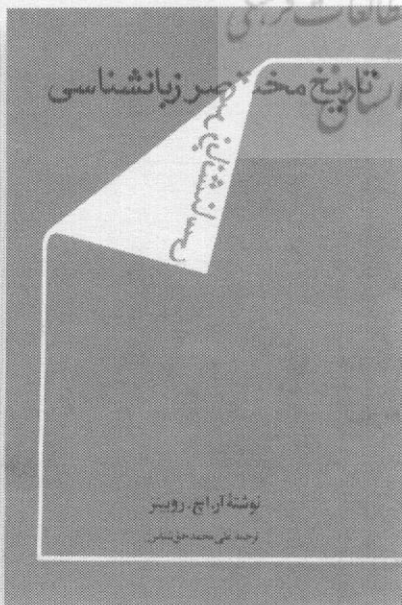
پنسیلوانیای امریکا رابطه ای مریدگونه بود اما وقتی نخستین بار روش های استاد خویش را مورد انتقاد قرار داد و خود نظریه ای جدید عرضه نمود، به نوشته ی لاینز، انقلابی در زبان شناسی جدید به وجود آورد و موضع خود را در سراسر تاریخ زبان شناسی تا امروز متمایز ساخت. البته نظریه ی چومسکی هنوز در میان تمامی زبان شناسان پذیرش عام و مقبول و بی چون و چرا نیافته است.

مبانی زبان شناسی و کاربرد آن در زبان فارسی

نویسنده: ابوالحسن نجفی

نویسنده ی دانشمند این کتاب کوشیده است تا اساسی ترین و شناخته ترین اصول ثابت و بنیادی زبان شناسی را که مورد قبول بیشتر مکاتب زبان شناسی است با زبانی ساده و درخور فهم عموم شرح دهد. مخاطب کتاب گرچه در وهله ی نخست دانشجویان رشته های مختلف علوم انسانی اند اما کتاب با مثال های زنده و قابل فهمش و با توضیحات شفاف و روشنش برای هر خواننده ی مشتاق به کسب اطلاعات، مفید است.

از مزایایی که برای این کتاب می توان برشمرد، وجود تمرین های مفید و متنوع آن

است که دقیق و عالمانه تنظیم شده و خواننده را از پلّه‌های فرودین آشنایی با زبان‌شناسی، اندک اندک برمی‌کشد و به اوج می‌برد. حجم نسبتاً اندک کتاب مانع از آن نشده است که نویسنده درباره‌ی بسیاری از جنبه‌های قابل شناخت زبان توضیح دهد و دریچه‌های روشنی بر دنیای پیچیده‌ی زبان‌شناسی بگشاید. مجموعه‌ی اطلاعات این کتاب آن‌چنان منسجم و درهم تنیده است که نمی‌توان حتی یک سطر آن را هم زاید دانست یا ناخوانده رها کرد و گذشت. کتاب با تعریف زبان آغاز می‌شود و با شناساندن واج‌های زبان ادامه می‌یابد. فصل پایانی کتاب تعریف تکواژها و بالاخره تعیین جای آن‌هاست که به شیوه‌ای علمی و مقبول پایان بخش مطالب کتاب می‌گردد.

آواشناسی (فونتیک)

نویسنده: علی محمد حق شناس
این که آوا چیست، تعریف آن چیست و موضوع آن کدام است، خود نیاز به کتابی مستقل دارد، از آن رو که توانایی تولید و دریافت آوایی انسان نامحدود است. با وجود این، انسان از تمام توانایی‌های آوایی خود استفاده نمی‌کند. بین آوا و زبان چه رابطه‌ای است؟ آن چه بین مجموعه‌ی نت‌های دستگاه موسیقی با صورت اجرا شده‌ی آن است یعنی آوا، نشانه‌ای مادی برای نظام ذهنی زبان است و به این دلیل که زبان در آوا تظاهر می‌یابد، پس آواشناسی مقدمه‌ای بر زبان‌شناسی است.

رابطه‌ی آوا با خط چیست؟ رابطه‌ی آوا با واج چیست؟ آواشناسی چند شاخه است؟ خط آوانگار چیست و چه اصولی

دارد؟ الفبای آوانگاری بین‌المللی و ارتباط آن با «انجمن بین‌المللی آواشناسی»، لزوم شناخت اندام‌های گفتار، برش آواهای گفتار، واحدهای زنجیری و زبر زنجیری گفتار، تفاوت و هم‌خوان، تکیه‌ی زیر و بمی، درنگ، هجا، واژه و جمله، فرایندهای آوایی و ...

در این کتاب، برای همه‌ی پرسش‌های فوق پاسخی علمی، روشن و دقیق ارائه شده و پیچیدگی مفاهیم با ساده‌نویسی جبران شده است. امتیاز دیگر این کتاب آن است که در نوع خود، نخستین است.

زبان‌شناسی نوین (نتایج انقلاب چامسکی)

نویسندگان: نیل اسمیت، دیردری ویلسون
تا سال ۱۹۵۷ زبان‌شناسان بزرگی ظهور کردند و هر یک بر بنای عظیم زبان‌شناسی سنگی گذاشتند و آن را به کاخی رفیع بدل کردند اما نوآم چامسکی در میان زبان‌شناسان برجسته‌ی دنیا مقامی برتر دارد؛ از این رو که انتشار کتاب «ساختارهای نحوی» وی در این سال سرآغاز انقلابی بزرگ قرار گرفت؛ آن چنان بزرگ که انقلاب حاصل از کتابش هنوز ادامه دارد و گرچه او در زمینه‌های مختلف، اندیشه‌هایش را تاکنون پیوسته

تغییر داده است، آنان که پس از وی آمده‌اند یا در عقاید و آرا از او تأثیر پذیرفته‌اند، وی را هنوز هم چنان یکّه‌تاز میدان این علم می‌دانند. در طول قرن‌ها بسیاری از روان‌شناسان و فیلسوفان درباره‌ی ماهیت انسان‌ها آرای منسجمی اظهار داشته‌اند اما چامسکی نخستین کسی است که نظریات او درباره‌ی انسان توانسته است در تأیید نظریاتش در زمینه‌ی

زبان مورد استفاده قرار گیرد. کتاب حاضر را دو استاد برجسته‌ی زبان‌شناسی دانشگاه لندن براساس تحلیل آرای چامسکی نوشته و طّی آن کوشیده‌اند تصویری از زبان - به گونه‌ای که عمدتاً تحت تأثیر آرای چامسکی می‌بینند - ارائه

کنند و البته خود را بیش از همه مدیون شخص چامسکی می‌دانند که توانسته‌اند به چنین کاری دست بزنند. جان لاینز که خود پیش‌تر زندگی‌نامه و کارنامه‌ی «چامسکی» را منتشر کرده بود، در شمار راهنمایان و مشوقان دو نویسنده بوده است اما جالب‌تر از همه آن‌هاست که برای ترجمه‌ی این کتاب شش تن از دست‌اندرکاران فن ترجمه و زبان‌شناسان زیر: ابوالقاسم سهیلی، علی اشرف صادقی، علی صلح‌جو، مجدالدین کیوانی، یحیی مدرسی و رضا نیلی‌پور همکاری داشته‌اند.

